

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА У КРЕМЕНЕЦЬКОМУ ЛІЦЕЇ (1920–1939)

Легкун Оксана Гаврилівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0009-0000-0223-6541

У статті здійснено комплексне дослідження специфіки мистецької діяльності у Кременецькому ліцеї міжвоєнного періоду. Розглянуто історичні чинники, які вплинули на створення потужного навчального закладу, який став осередком освітніх, наукових та культуротворчих процесів у регіоні. Визначено особливості та тенденції культурно-просвітницької діяльності у сфері музичного й образотворчого мистецтва, театру та художньої фотографії. На основі архівних документів та матеріалів тогочасних періодичних видань встановлено імена провідних представників у галузі мистецтва, проаналізовано їхні досягнення та визначено роль у процесі формування культурно-мистецького середовища Кременецького ліцею 20–30-х рр. ХХ століття. Простежено напрямки концертної діяльності учнівських хорових та інструментальних колективів, розглянуто форми проведення аудиторій (концертів-лекцій) під керівництвом Єжи Гаши у закладах Кременецького ліцею. Досліджено викладацький склад Музичного канікулярного осередку Кременецького ліцею та з'ясовано його роль у підвищенні кваліфікації учителів музики, керівників аматорських оркестрів і народних хорів. Встановлено, що Кременецький ліцей міжвоєнного періоду стає поважним гастрольним осередком: провідні солісти Варшави, Кракова, Львова, оперні й драматичні трупи сприяли розвитку культурного рівня не тільки учнів ліцею, але й місцевого населення. Висвітлено діяльність театрального гуртка Кременецького ліцею під керівництвом акторки театру «Reduta» Ізи Куницької та розглянуто репертуар колективу. Проаналізовано культурно-мистецьку діяльність та викладацький склад Художнього канікулярного осередку ліцею, простежено виставкову діяльність місцевих та кращих польських художників. Досліджено започаткування та діяльність Кременецької фотошколи, світлини якої зображають архітектуру міста, пейзажі околиць, документальні фотографії шкільного життя молоді та засвідчують високий професійний рівень авторів. Встановлено, що різноаспектність діяльності Кременецького ліцею сприяла активізації творчого потенціалу учнів та становленню навчального закладу як вагомого культурно-мистецького осередку регіону.

Ключові слова: Кременецький ліцей, міжвоєнний період, музична освіта, театр, образотворче та фотографічне мистецтво.

Lehkun Oksana. Formation of the Cultural and Artistic Environment at the Kremenets Lyceum (1920–1939)

The article presents a comprehensive study of the specific features of artistic activity at the Kremenets Lyceum during the interwar period. It examines the historical factors that contributed to the establishment of a prominent educational institution, which became a center of educational, scientific, and cultural processes in the region. The study identifies the characteristics and trends of cultural and educational activities in the fields of music and visual arts, theatre, and artistic photography. Based on archival documents and materials from contemporary periodicals, the names of leading representatives in the field of art have been established, their achievements analyzed, and their role in shaping the cultural and artistic environment of the Kremenets Lyceum in the 1920th–1930th determined. The directions of concert activity of student choral and instrumental ensembles are traced, and the forms of auditions (lecture-concerts) conducted under the direction of Jerzy Hashe in the institutions of the Kremenets Lyceum are examined. The teaching staff of the Music Vacation Center of the Kremenets Lyceum is analyzed, and its role in improving the qualifications of music teachers, leaders of amateur orchestras, and folk choirs is clarified. It is established that during the interwar period the Kremenets Lyceum became a significant touring center: leading soloists from Warszawa, Krakow and Lviv, as well as opera and drama companies, contributed to raising the cultural level not only of the lyceum students but also of the local population. The activity of the theatre group of the Kremenets Lyceum under the direction of actress Iza Kunitiska of the «Reduta» theatre is highlighted, and the repertoire of the group is examined. The cultural and artistic activities, as well as the teaching staff of the Art Vacation Center of the lyceum, are analyzed, and the exhibition activities of local and prominent Polish artists are traced. The establishment and activity of the Kremenets School of Photography are studied; its photographs depict the city's architecture, surrounding landscapes, and documentary images of student life, demonstrating the high professional level of their authors. It is concluded that the multifaceted activities of the Kremenets Lyceum contributed to the activation of students' creative potential and to the establishment of the institution as an important cultural and artistic center of the region.

Key words: Kremenets Lyceum, interwar period, music education, theatre, visual and photographic arts.

Вступ. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття спостерігається суттєве зростання інтересу дослідників до проблем вивчення освітніх і культурно-мистецьких процесів, які відбувалися у різних регіонах України. Освітньо-культурна спадщина Кременеччини 20–30-х рр. ХХ ст. відображає особливості історико-культурного

розвитку Волині, яка зазнала польського впливу, та відзначалася створенням низки освітніх закладів, активізацією культурних процесів в умовах суспільно-політичних трансформацій зазначеного періоду.

Матеріали та методи. Різностороння діяльність Кременецького ліцею висвітлена

у дисертаційних дослідженнях Н. Оболончик, Р. Чуйко, О. Панфілової.

Проблематика функціонування ліцею, пріоритетні напрямки роботи, мистецька діяльність проаналізована у збірній праці українських і польських науковців «Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині ХХ ст.» [1].

Вагомими для дослідження стали видання 20–30-х рр. ХХ ст. «Muzyka Polska», «Życie Kzemięńskie», де знаходимо публікації про діяльність ліцею, функціонування Музичного та Художнього канікулярних осередків, фотошколи, концерти відомих польських артистів, інформацію про мистецьке життя міста Кременець та усього повіту.

Дослідження культурно-мистецького середовища Кременецького ліцею 20–30-х рр. ХХ ст. передбачає застосування комплексу теоретичного, джерелознавчого, історико-культурного та біографічного методів.

Мета дослідження – розглянути основні аспекти формування культурно-мистецького середовища у Кременецькому ліцеї (1920–1939).

Результати дослідження. У першій третині ХХ ст. Кременець, який входив до складу Другої Речі Посполитої, був одним із провідних осередків освіти й культури. Кременецький ліцей відродив традиції Волинського ліцею, який був ліквідований російською владою у 1833 р., та став інструментом поширення польських впливів на Волині. Ліцей мав розгалужену систему навчальних, культурних і наукових центрів від дошкільних установ, навчальних закладів різних типів, Музею Кременецької землі ім. д-ра Віллібальда Бессера, установ лісопереробної промисловості до організації роботи друкарні та виходу низки часописів, у яких висвітлювалися події з життя закладу та міста загалом. Культурне середовище ліцею відзначалося високою інтенсивністю музичного й театрального життя, систематичним проведенням гастрольних виступів відомих польських музикантів, організацією регулярних художніх пленерів і фотовиставок.

Значну роль у всебічному вихованні учнів Кременецького ліцею, зокрема музичному, відіграли педагоги: Є. Гаше, І. Гіпський, Т. Кротофіла, Еміл Крха, Ельжбета Крха, Г. Левицький, М. Левицька, М. Мрочковська, М. Осько. Тут функціонували камерний хор (кер. М. Осько), духовий оркестр (кер. Г. Левицький), симфонічний оркестр (кер. Є. Гаше). Неодноразово відбувалися концерти, як у залі ліцею, так і поза його межами. Визначною подією у 1926 р. стала прем'єра кантати С. Монюшка «Відьма» під орудою Гаше [5, р. 24], яку виконали симфонічний оркестр і мішаний хор (понад 60 чоловік) Кременецького ліцею.

Є. Гаше, як висококваліфікований керівник музичних колективів ліцею, був ініціатором постійних виїзних концертів. Так, у 1932 р. з метою популяризації музичної культури відбулася поїздка хорового колективу 5 курсу вчительської семінарії до Шумська. В концерті прозвучали твори Нововейського, Карловича, І. Галла [12, р. 408].

Зі сторінок видання «Muzyka Polska», який виходив у Варшаві, черпаємо інформацію, що у квітні 1936 р. стараннями учнів ліцею відбувся концерт струнного ансамблю, духового та симфонічного оркестрів під керівництвом Є. Гаше. У програмі прозвучали *Andante* з симфонії «З ударами бубна» Й. Гайдна, «Угорський танець» № 2 Й. Брамса, «Вальс» з опери Ш. Гуно «Фауст», струнний колектив виконав «Аріозо» та «Менует» Г. Генделя [6, р. 222].

З огляду на те, що у Кременецькому ліцеї дисципліна «Музика і співи» належала до необов'язкових предметів, проблема художньо-естетичного виховання значною мірою вирішувалася завдяки проведенню аудиторій (концерт-лекція). Ініціатором проведення даних заходів був Є. Гаше. Аудиторії у наукових закладах ліцею відбувалися щосуботи: для молодших учнів проходило слухання музики, а для старших – проводилися аудиторії про форми й музичні стилі. Кожну зустріч, яка тривала годину, Є. Гаше розпочинав 10–15 хвилинною розповіддю. Твори ілюстрували висококваліфіковані музиканти, які працювали у ліцеї: фортепіано – М. Мрочковська, скрипка – Є. Гаше, віолончель – інструктор ліцейного оркестру Г. Левицький. Неодноразово в аудиторіях брали участь фортепіанне тріо (фортепіано – М. Мрочковська, скрипка – Є. Гаше, віолончель – А. Зац), мішаний і чоловічий хори, симфонічний оркестр (кер. Є. Гаше) [4, р. 151].

Упродовж 1927–1934 рр. у Кременецькому ліцеї відбулося 78 музичних аудиторій на різноманітну тематику, що відіграло вагомий роль у формуванні інтересу до музичного мистецтва та сприяло розширенню духовного світу учнів [9, р. 34]. Наприклад, аналізуючи програми на 1937–1938 н.р. довідуємося, що вивчення різноманітних музичних форм відбувалося від найпростіших: «Пісня (від XVII століття до теперішнього часу)» до циклічних: «Соната (сонатна форма для 1, 2 або більше інструментів – терцети, квартети)», «Сюїта (французькі композитори, Й.-С. Бах)». Учні знайомилися із темами: «Класична симфонія», «Увертюра симфонічна і увертюра оперна», «Опера», «Ораторія», «Симфонічна поема» [3, арк. 2].

Гаше на сторінках щомісячного видання «Muzyka w szkole», який виходив у м. Катовіце за редакцією К. Главічки, ділиться власним досвідом проведення аудиторій у Кременецькому ліцеї та наголошує на важливості розвитку музичної культури серед учнівської молоді.

За ініціативи професора Варшавської консерваторії Б. Рутковського, куратора Кременецького ліцею Ю. Понятовського та директора Вищого вчительського курсу у Варшаві С. Добровольського у Кременецькому ліцеї розпочинає роботу «Muzyczne Ognisko Waka-syjne» (Музичний канікулярний осередок), розроблені програма й статут, які затвердило Міністерство освіти у Варшаві. Головною метою роботи канікулярного осередку було поглиблення та поширення музичної культури в краї через підготовку висококваліфікованих учителів співу й музики, керівників хорів, диригентів аматорських оркестрів й інструментальних колективів,

організацію конкурсів і концертів, надання музичних консультацій [10, р. 17].

Окрім спеціальних музичних дисциплін, які викладали професори Варшавської консерваторії В. Ляскі, Т. Охлевський, К. Сікорський, В. Рачковський, професор Катовицької консерваторії Т. Прейзнер та викладачі Кременецького ліцею, усі слухачі канікулярного осередку відвідували заняття зведеного хору та симфонічного оркестру, лекції інсценізації пісні й організації шкільного театру.

З метою поглиблення та розширення музичної культури слухачів, ознайомлення з відомими творами світової класичної музики у живому виконанні, керівництво осередку запрошувало до Кременця відомих польських артистів.

У різний час у стінах Кременецького ліцею виступали відомі солісти: З. Адамська-Таврошевічова (віолончель), Я. Висоцька-Охлевська (ф-но), Б. Кон (ф-но), А. Міхаловський (вокал), Т. Охлевський (скрипка), В. Рачковський (ф-но), І. Строковська-Фаряшевська (вокал), С. Таврошевіч (скрипка), М. Шалевський (альт) і місцеві виконавці М. Мрочковська (ф-но) та Є. Гаше (скрипка), які майстерно виступали поряд із відомими артистами. Із сольними виконавцями у концертах брали участь інструментальні колективи: Польський Квартет, квартет Польського радіо, військовий оркестр 18 полку м. Скверневіц. Концертній програмі, яка складалася із творів різних епох та стилів, передував коментар керівника курсів професора Б. Рутковського, який знайомив слухачів із творчістю композиторів, твори яких виконувалися на вечорі.

Керівництво ліцею сприяло художньо-естетичному вихованню учнів, які мали можливість відповідно до своїх уподобань брати участь у різноманітних гуртках, відвідувати виставки художників і фотографів, пленери, театральні постановки гастролюючи професійних театрів.

У 1929 р. у Кременецькому ліцеї завдяки акторці театру «Reduta» Ізи Куницької був створений театральний колектив, у якому брали участь не лише учні, а й викладачі. Артисти здійснили постановки «Марії» А. Мальчевського, «Лілії» А. Міцкевича, «Балладини» Ю. Словацького, «Листопадова ніч» С. Висп'яньського, «Повернення посла» Ю. Немцевича та інші [2, с. 80].

Визначною подією для усіх кременчан стала постановка у лютому 1932 р. вистави «Пастушка» Леона Шіллера на тему вертепу, до якої було залучено близько 50 осіб. С. Шейбаль на шпальтах часопису «*Życie Krzemienieckie*» зазначив, що артисти чудово виконали хорал прологу «Ну ж бо християни», ліричну розмову ангелів зі Св. Йосифом. Про великий успіх режисера Ізи Куницької, музичного супроводу під керівництвом Ф. Мончака та артистів свідчить чотириразовий повтор п'єси [11, р. 24].

Із приходом на роботу у 1927 р. учителів рисунку В. Галімського та С. Шейбаля у Кременецькому ліцеї

розпочинається активне художнє життя, організуються пленери та виставки. У 1935 р. до Кременця прибуло 25 відомих польських майстрів пензля, студенти варшавської та краківської художніх шкіл: М. Буковська, Г. Кровицька, Г. Заремба, Б. Гняздзовський, Е. Крха, С. Слабчинський та ін. [7, р. 409].

Як зазначає О. Панфілова, Кременець, який здобув славу «Волинського Барбізону», стає постійним місцем пленерів, а ряд художників (С. Щепанський, Е. Крха, Я. Цибіс, Г. Заремба, С. Осостович, Є. Васильковський) оселилися у місті, поєднавши із ним свою творчу діяльність [2, с. 33].

У 1937 р. за підтримки Міністерства релігії та освіти у Кременецькому ліцеї були організовані дворічні курси для вчителів малювання загальних, професійних і середніх шкіл. Програма курсу була спрямована на виконання великої кількості практичних завдань, які мали допомогти учителю малювання у педагогічній діяльності. Після завершення навчання відбувалася виставка мистецьких робіт усіх учасників. У фондах Кременецького краєзнавчого музею зберігаються різноманітні орнаменти, живописні твори в акварельній техніці, натюрморти, замальовки інтер'єру у виконанні курсантів.

Одним із ініціаторів створення в ліцеї учнівської фотомайстерні був викладач рисунку С. Шейбаль. Згодом, у 1930 р., на роботу у Кременецький ліцей приходить Л. Гроновський, який поєднує педагогічну діяльність із викладанням на фотокурсах. При майстерні були створені курси, на яких вивчалися теоретичні й практичні основи виготовлення художньої фотографії [8, р. 349]. Тематикою учнівських робіт були пейзажі Кременця та околиць, архітектура міста, основні події шкільного життя та міста. Роботи ліцеїстів гідно були представлені на виставках, які відбувалися у стінах ліцею, а також у Кракові, Львові, Вільно, Луцьку, Тарнові. Чимало учасників фотошколи у майбутньому продовжили заняття фотографією, серед яких Є. Струмінський, Т. Монгірд, Т. Бушинський, Ч. Сулковський, В. Жолкевський [2, с. 93].

Висновки. Таким чином, у Кременецькому ліцеї 20–30-х років ХХ ст., який був одним із головних центрів освіти й культури усієї Волині, значна увага приділялася культурно-естетичному вихованню учнів. Поєднання навчальних і позанавчальних форм роботи, що забезпечували формування культурно-мистецького середовища у навчальному закладі, були спрямовані на розвиток творчої особистості. Важливим моментом було відвідування аудиторій, на яких відомі польські артисти знайомили слухачів з кращими зразками світової музичної класики. Систематичне залучення ліцеїстів до участі у хоровому й інструментальних колективах, образотворчому, театральному та фотогуртках, відіграло важливу роль у гармонійному розвитку особистості та формуванню естетичних цінностей.

Література:

1. Кременецький лицей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині XX ст. : [зб. наук. праць / наук. ред. Багнюк А., Савелюк Н.]. Тернопіль : Терно-граф, 2009. 264 с.
2. Панфілова О. Мистецьке життя Кременеччини 20–30-х років XX століття : монографія. Тернопіль : Астон, 2012. 208 с.
3. Циркуляри і розпорядження Міністерства віросповідання та публічної освіти з організаційних питань. 06 червня 1937–27 серпня 1938 рр. ДАТО (Держархів Тернопільської обл.). Ф. 228. Оп. 1. Спр. 442. 200 арк.
4. Gache J. Audycje muzyczne. *Muzyka w szkole*. 1930. № 8–9. PP. 151–154.
5. Gache J. Jerzy Roman de Gache'. *Życie Krzemienieckie*. 1995. Rok V. №9. P. 24.
6. Gipski J. Z ruchu muzycznego w Polsce. *Krzemieniec. Muzyka Polska*. 1936. Rocznik III. Zesz. III (XI). PP. 222–223.
7. Krzemieniec ogniskiem malarskim. *Życie Krzemienieckie*. 1935. №9. PP. 409–410.
8. Kurs Fotograficzny. *Życie Krzemienieckie*. 1933. №8. P. 349.
9. Liceum Krzemienieckie w dobie obecnej. 1920–1935. *Krzemieniec* : W. Cwik, 1935. 45 p.
10. Muzyczne Ognisko Wakacyjne Liceum Krzemienieckiego. Dla nauczycielstwa szkół ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich. *Krzemieniec* : Drukarnia Mazowiecka, 1930. 24 p.
11. S. Sh. [S. Sheybal] Pastorałka Leona Schillera. *Życie Krzemienieckie*. 1932. № 2. PP. 21–24.
12. Siemaszko J. Wieczór artystyczny młodzieży licealnej w Szumsku (wrażenia uczestnika). *Życie Krzemienieckie*. 1935. №9. P. 408.

References:

1. Kremenetskyi lytsei u konteksti rozvytku osvity, nauky ta kultury na Volyni v pershii tretyni XX st. : [zb. nauk. prats / nauk. red. Bahniuk A., Saveliuk N.] [Kremenets Lyceum in the Context of the Development of Education, Science, and Culture in Volyn in the First Third of the 20th Century]. Ternopil : Terno-hraf, 2009. 264 p. [in Ukrainian]
2. Panfilova O. (2012). Mystetske zhyttia Kremenechchyny 20–30-kh rokiv XX stolittia : monohrafiia [Artistic Life in the Kremenets Region in the 20-30th years of the XX century : monograph] Ternopil : Aston, 208 p. [in Ukrainian]
3. Tsyrukuliary i rozporiadzhennia Ministerstva virospovidannia ta publichnoi osvity z orhanizatsiinykh pytan. 06 chervnia 1937–27 serpnia 1938 rr. [Circulars and Orders of the Ministry of Religious Affairs and Public Education on Organizational Matters. June 6, 1937–August 27, 1938]. DATO (Derzharkhiv Ternopilskoi obl.). F. 228. Op. 1. Spr. 442. 200 ark. [in Ukrainian]
4. Gache J. (1930). Audycje muzyczne [Music programs]. *Muzyka w szkole*. 8–9. PP. 151–154 [in Polish]
5. Jacek de Gache (1995). Jerzy Roman de Gache. [Jerzy Roman de Gache] *Życie Krzemienieckie*. 9. P. 24 [in Polish]
6. Gipski J. (1936). Z ruchu muzycznego w Polsce. *Krzemieniec* [From the music scene in Poland. *Krzemieniec*]. *Muzyka Polska*. III (XI). PP. 222–223 [in Polish]
7. Krzemieniec ogniskiem malarskim [Kremenets as a center of painting]. *Życie Krzemienieckie*. 1935. 9. PP. 409–410 [in Polish]
8. Kurs Fotograficzny [Photography Course]. *Życie Krzemienieckie*. 1933. 8. P. 349 [in Polish]
9. Liceum Krzemienieckie w dobie obecnej. 1920–1935 [Kremenets lyceum today. 1920–1935]. *Krzemieniec* : W. Cwik, 1935. 45 p. [in Polish]
10. Muzyczne Ognisko Wakacyjne Liceum Krzemienieckiego. Dla nauczycielstwa szkół ogólnokształcących i seminarjów nauczycielskich [Kremenets lyceum Summer Music Camp. For teachers at general education schools and teacher training colleges]. *Krzemieniec* : Drukarnia Mazowiecka, 1930. 24 p. [in Polish]
11. S. Sh. [S. Sheybal] (1932). Pastorałka Leona Schillera [Leon Schiller's Christmas Carol]. *Życie Krzemienieckie*. 2. PP. 21–24 [in Polish]
12. Siemaszko J. (1935). Wieczór artystyczny młodzieży licealnej w Szumsku (wrażenia uczestnika) [An artistic evening featuring lyceum students in Szumsk (a participants impressions)]. *Życie Krzemienieckie*. 9. P. 408 [in Polish]

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.05.2026